

Harakers kyrka

Ny styr- och övervakningsutrustning

Antikvarisk rapport

Harakers prästgård 1:4
Harakers socken
Västerås kommun
Västmanland

*Lisa Skanser
Helén Sjökvist*

Harakers kyrka

Ny styr- och övervakningsutrustning

Antikvarisk rapport

Harakers prästgård 1:4
Harakers socken
Västerås kommun
Västmanland

Lisa Skanser
Helén Sjökvist

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2014

Omslagsfoto: Skulptur i Harakers kyrka föreställande Martin till häst. Foto: Helén Sjökvist.

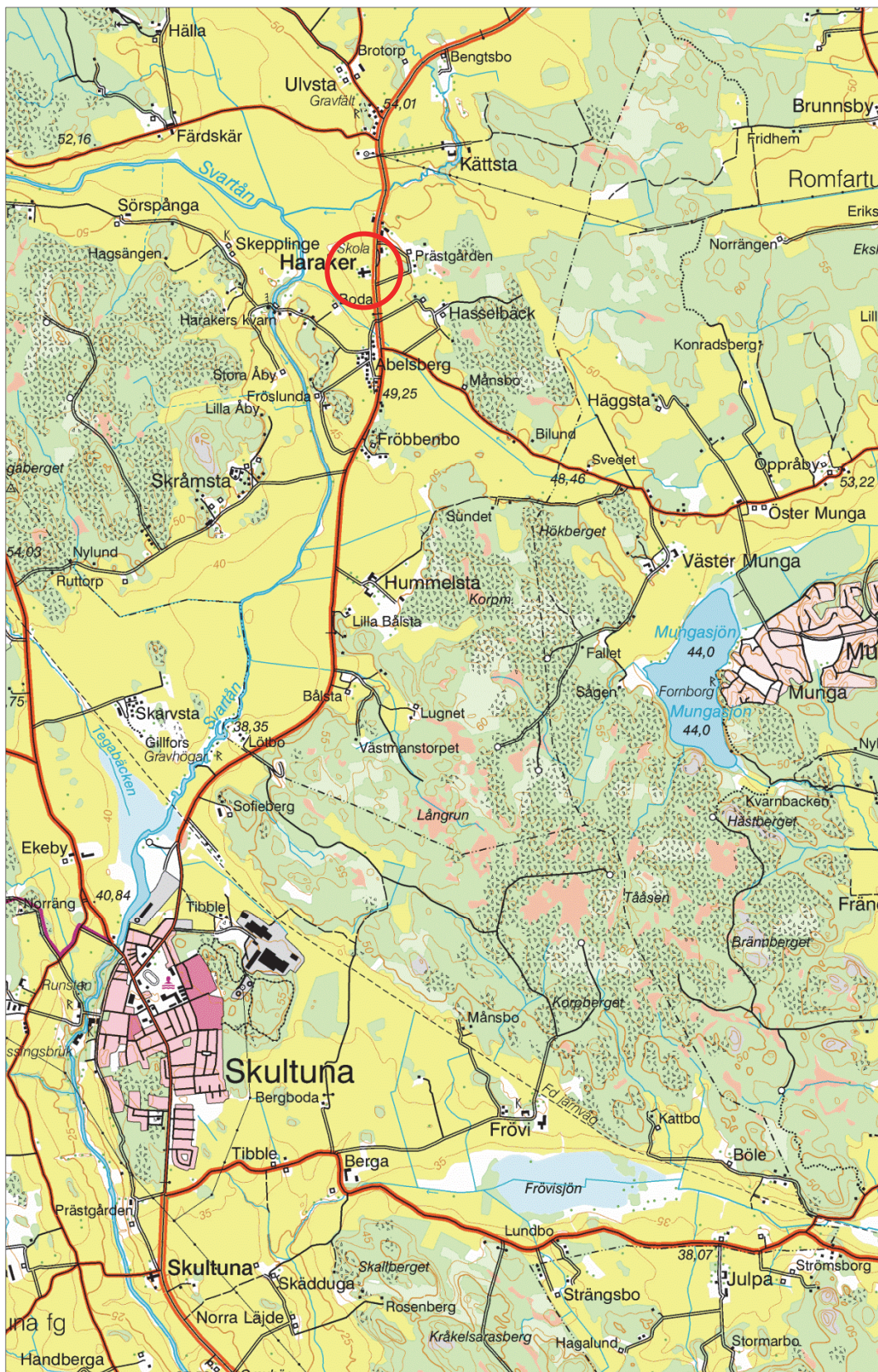
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-339-2

Tryck: Stiftelsen Kulturmiljövård, Västerås 2014.

Innehåll

Inledning.....	5
Bakgrund	5
Genomförande	6
Undersökningsresultat.....	15
Referenser.....	16
Otryckta källor.....	16
Litteratur.....	16
Tekniska och administrativa uppgifter	16

Figur 1. Kyrkans läge, markerat med en ring. Utdrag ur Gröna kartan. Skala 1:50 000.

Inledning

Under 2012 och 2013 har Harakers kyrka försetts med nytt styr- och övervakningssystem. Tillstånd gavs från Länsstyrelsen 2010-10-19 med dnr. 433-10998-09. Stiftelsen Kulturmiljövård har medverkat som antikvarier på uppdrag av Västerås pastorat.

Bakgrund

När kyrkan ursprungligen uppfördes råder det delade meningar om. Uppgifter om att kyrkan uppfördes redan på 1300-talet brukar ofta läggas fram, och kyrkan skulle enligt dessa uppgifter då ha omfattat sakristia och cirka 2/3 av dagens långhus.¹ Dessa uppgifter är dock osäkra och man får kanske ändå räkna med att kyrkan är uppförd under 1400-talets senare hälft då den till stor del ommurades med tegel eller nyuppfördes. Kyrkans dopfont från 1100-talet gör dock att man kan tro att det finns en äldre föregångare till kyrkan. Stjärnvalven slogs över kyrkorummet som därmed indelades i tre travéer. För att motverka valvens trycklaster uppfördes sju strävpelare runt ytterväggarna. Mot slutet av 1400-talet blev kyrkans första torn rest över västgaveln.

Vid 1700-talets slut räckte kyrkobyggnaden inte längre till för att rymma hela socknens befolkning. Valven och väggarna i den västliga delen av kyrkan liksom sakristian var vid denna tid även i så dålig kondition att man beslutade sig för att genomföra en större tillbyggnad vilken kom till stånd 1795–98. Den västliga travén samt tornet revs och man förlängde kyrkorummet 6 meter mot väster samt uppförde ett nytt torn med vapenhus. Ritningarna upprättades av P W Palmroth. Nya takstolar byggdes och yttertaket fick ett brutet sadeltak, helt i linje med tidens stilideal. Taket täcktes därefter med tjärade spån. Endast den nya lanternin som krönte tornet täcktes med kopparplåt.

De strävpelare som sedan valvslagningen burit upp vissa trycklaster från valven revs för att ge fasaderna ett mer symmetriskt utseende. Endast strävpelaren i det nordöstra hörnet behölls. Där det gamla vapenhuset stått omskapades ingången till en sydportal.

Fuktskador konstaterades då konservatorer inventerade kyrkans måleri på trä och duk i början av 2000-talet.² I analysrapporten konstaterades att en viktig orsak till kyrkans höga fuktnivåer var otillräcklig vattenavledning. Vatten som blev stående nedanför stuprörsutkastarna hade orsakat höga fuktnivåer i murverken. I källaren under sakristian stod golvet periodvis under vatten under vårfloden. En förstudie för att närmare kartlägga fuktproblematiken genomfördes redan 2007.³ I samband med detta grävdes två provgropar inne i kyrkan och två utanför. I långhusets nordvästra del dokumenterades en provgrop som var 0,5x0,4 meter stor och nära 0,9 meter djup. Överst låg golvtegel. Därefter fanns betong, grovbetong och 0,2 meter med grus och sand. Därefter vidtog lera med enstaka ben.

Under 2011 genomfördes ett omfattande dräneringsarbete runt om kyrkan.⁴ På så sätt ville man komma till rätta med orsakerna till kyrkans fuktproblematik.

¹ Hammarskiöld 2005.

² Svensk Klimatstyrning Slutrapport 2011.

³ Alström 2008.

⁴ Sjökvist 2012.

Figur 2. Kyrkan sedd mot koret. Arkivbild RAA.

Figur 3. Kyrkan sedd mot orgelläktaren. Arkivbild RAA.

Genomförande

Tegelgolvet i kyrkorummets nordvästra hörn togs upp för att förlägga kablar mellan elcentralrummet i vapenhuset och befintlig kulvert i långhuset. Golvteglarna har lagts om i sättbruk av luftkalkbruk, Weber 142. I tegelgolvet har använts luftkalkbruk, Weber 142. Närmast golvytan har istället ett finkornigare luftkalkbruk använts, Weber 144, som pigmenteras till tegelröd nyans. Pigmenteringen har gjorts med torrpigmenten bränd terra och oxidsvart, vilka brutits till tegelröd färg. Därefter patinerades fogarna med pigmenterat vatten. Torrpigmenterna grön umbra och oxidsvart ingick i lösningen.

I norra bänkkvarteret har trägolvet tagits upp för att komma åt kabelvägarna. Golvbrädorna har därefter återmonterats lika befintligt.

I det förråd som är placerat i vapenhusets nordöstra hörn har ett nytt hål om 200 mm borrats och ett befintligt hål utökats för kabelförläggning genom väggen mellan vapenhus och långhus.

I sakristian har en löst stående avfuktare placerats. Ett befintligt hål har kunnat utnyttjas för avfuktarens anslutning till dagvattenssystemet, genom sakristians golv ner till underliggande källare och pumpgrop.

Avfuktaren i långhuset var planerad att ställas på läktaren. På grund av att man riskerade att skapa ett lokalt för torrt klimat för orgeln har avfuktaren ställts under läktaren på södra sidan om mittgången. För närvarande töms avfuktaren manuellt men anslutningen till avloppet förenklas av denna placering. Istället för att dra en anslutning till avloppet via orgelläktarens bjälklag, med tillkommande relativt komplicerade håltagningar, kan man göra en enkel anslutning genom den moderna väggen i väster in till utslagsbacken i förrådet i vapenhuset. Denna åtgärd är emellertid ännu inte genomförd.

Vid manöverpulpiten har en ny manöverpanel för klockor etc. placerats. Samtidigt har flera andra installationer demonterats från samma plats. En givare har bytts ut vid

predikstolen. På läktarbarriären kvarstår befintlig givare. Ny givare skall även tillkomma i textilskåpet på läktaren.

I tornrummet har det förråd som är placerat i det sydvästra hörnet utnyttjats för att inrymma nytt elskåp. Den gamla elcentralen som var dolt bakom ett träskåp i anslutning till trappan upp till tornet har demonterats. Även befintliga rör har behållits med eldragningarna i dem är nya liksom dosorna. Träskåpet får sitta kvar och kan användas till annat ändamål. I förrådet har golvet plockats upp för att komma fram med eldragningar till det nya skåpet. Golvet har sedan lagts tillbaka lika befintligt.

I källaren som är inrymd under sakristian har transformatorn och annan äldre elutrustning demonterats. Nytt elskåp och styrskåp har tillkommit, ett vägghängt och ett golvstående. Eftersom det har förekommit problem med översvämningar i källaren har en betongklack gjutits under det golvstående skåpet. Väggarna har avfärgats vita.

Figur 4. Tegelgolv i långhusets nordvästra del före åtgärder. Golvet var sedan tidigare upptaget för en provgröp i samband med förstudien 2007. Fogarna avvek från äldre fogbruk. Foto: Lisa Skanser.

Figur 5. Upptaget golv sett mot öster. Foto: Lisa Skanser.

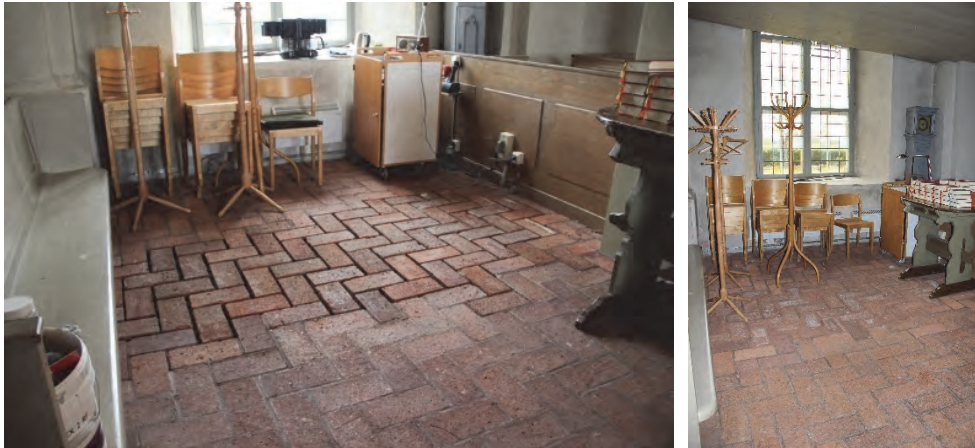

Figur 6. Håltagning och ny slang för kabeldragning. Foto: Lisa Skanser.

Figur 7. Upptaget golv sett mot sydväst. Foto: Lisa Skanser.

Figur 8. Återläggning av golv. Foto: Lisa Skanser.

Figur 9. Golvet i långhusets nordvästra del ännu ofogat. Foto: Lisa Skanser.

Figur 10. Omfogat golv. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 11. Infärgade fogar i återlagt golv. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 12. Trägolv demonterat i norra bänkkvarteret för att komma åt underliggande kabelkanal. Foto: Lisa Skanser.

Figur 13. Manöverpanel monterad vid manöverpulpit inringad. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 14. Avfuktaren inställd löst under läktarens södra del. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 15. Förråd i vapenhus. Bakom kassaskåpet har befintligt hål utökats för kabeldragningarna mellan vapenhus och långhus före åtgärder. Foto: Lisa Skanser.

Figur 16. Befintliga kabeldragningar tillsnyggade till i samband med att nya tillkommit. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 17. Förrådsutrymme i vapenhusets nordöstra del. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 18. Anfuktare i sakristian töms via slang som går i tidigare upptagen håltagning ner till källaren. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 19. Befintligt skåp för elcentral är placerat i trappan i tornrummet. utrustningen innanför luckorna har demonterats. Foto: Lisa Skanser.

Figur 20. Förrådsutrymme i tornrummet vid torntrappan. Foto: Lisa Skanser.

Figur 21. Förrådsutrymme i tornrummets sydvästra del före åtgärder. Foto: Lisa Skanser.

Figur 22. Elskåp placerat inne i förrådsutrymmet. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 23. Tornets elcentral före åtgärder. Foto: Lisa Skanser.

Figur 24. Tornets elcentral efter åtgärder. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 25. Tornplan 3. Äldre eldragningar. Foto: Lisa Skanser.

Figur. 26 Delvis nya eldragningar på tornets västvägg. Har utnyttjat en tidigare upptagen håltagning. Tornplan 3. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 27. Källaren under sakristian före åtgärder. Foto: Lisa Skanser.

Figur 28. Källaren under sakristian, sedd mot söder. Foto: Lisa Skanser.

Figur 29. Källaren under sakristian. Svärtningen av väggen beror på att någon vid något tillfälle tagit bort röret för piscinan som leddes ned från sakristian till pumpgropen. Under lång tid rann alltså det vin man hällde i piscinan ned på elskåpet. Foto: Lisa Skanser.

Figur 30. Källarens väggar har anfärgats vita. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 31. Källaren under sakristian sedd mot öster efter åtgärder. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 32. Källaren sedd mot söder efter åtgärder. Skåpet är placerat på en nygjuten betongklack. Luckan till kanalen in till kyrkan är ännu inte återmonterad. Foto: Helén Sjökvist.

Undersökningsresultat

Placeringen av en avfuktare under läktaren är inte särskilt lyckad ur estetisk synvinkel. Detta skall vägas mot att klimatet för orgeln kan bli för torrt och att ingreppen i läktarens bjälklag för att komma fram med rör blev komplicerade. Eftersom det sydvästra hörnet av långhuset idag tenderar att vara lite rörigt, kan det vara bra att rensa upp något för att avfuktaren inte skall bli ännu en installation bland många. Förhoppningen är att de dräneringsåtgärder som tidigare gjorts runt om kyrkan, tillsammans med de nya styråtgärderna, på sikt skall innebära att behovet av avfuktaren minskar eller försvinner. Annars bör man på sikt se om man kan lösa placeringen bättre.

Figur 33. Ny placering av epitafer på södra väggen vid sydentrén. Foto: Helén Sjökvist.

Referenser

Otryckta källor

Hammarskiöld, Rolf. 2005. Karakterisering av Harakers kyrka. Västerås stift.

Svensk klimatstyrning. 2011. Harakers kyrka – ny vattenavledningsanläggning. Slutrapport om projekt PB 1003-04. Kolbäck.

Litteratur

Alström, Ulf. 2008. Harakers kyrka. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2008:15. Västerås.

Sjövist, Helén. 2012. Harakers kyrka – dränering och tillgänglighetsanpassning. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2012:62. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:	12104
Länsstyrelsen dnr:	433-10998-09
Fastighetsbeteckning:	Harakers prästgård 1:4
Landskap:	Västmanland
Län:	Västmanlands län
Socken:	Haraker
Beställare	Västerås pastorat
Projektledning och handlingar:	Svensk Klimatstyrning
Entreprenör:	Surahammars elaffär AB BM Control AB TGA Bygg & Konsult
Antikvarisk medverkan:	Lisa Skanser Stiftelsen Kulturmiljövård Stora gatan 41 722 12 Västerås

